

ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто принципи фінансової звітності та вплив їх дотримання або порушення на відображення результатів діяльності підприємства

Складовою методу дослідження господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва, як і будь-яких інших підприємств, є їх фінансова звітність. Для забезпечення розуміння фінансової звітності та довіри до її показників у зацікавлених користувачів, які використовують цю інформацію для подальшого аналізу з метою прийняття рішень, необхідно дотримуватись загальноприйнятих принципів [1, 2].

Основні десять принципів бухгалтерського обліку, що не протирічать міжнародним, визначені в законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” як принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (П(С)БО 1) – як принципи складання фінансової звітності [3,4].

Розглянемо деякі з цих принципів, які, на наш погляд, є найбільш впливовими з огляду на розкриття досліджуваного питання. Це принцип обачності та принцип історичної (фактичної) собівартості.

Дотримання принципу обачності призводить до необхідності аналізувати активи підприємства на визнання їх активами, тобто ресурсами, які в майбутньому мають приносити економічні вигоди, а їх оцінка має бути достовірно визначеною. Для цього на момент подання річної фінансової звітності проводиться аналіз кожної статті активів, включаючи необоротні активи, товарно-матеріальні запаси та дебіторську заборгованість, для відображення їх в балансі за справедливою вартістю або чистою реалізаційною вартістю. Згідно правил міжнародного обліку, справедлива вартість є оцінкою скоріше заниженою ніж завищеною.

Отже, дотримання принципу обачності, може призводити до появи витрат, які в свою чергу, зменшують фінансовий результат [5, 6].

Особливо слід зупинитись на дебіторській заборгованості. Дебіторська заборгованість в балансі повинна відображатися за чистою реалізаційною вартістю, яка згідно МСБО1 [7] є ціною реалізації активу в умовах звичайної господарської діяльності, а за П(С)БО 10 [8] – є сумою поточної дебіторської заборгованості зменшеною на суму резерву сумнівних боргів. Формування резерву сумнівних боргів передбачає визначення коефіцієнтів сумнівності, для встановлення яких, як це зазначено в П(С)БО 10, повинні використовуватись фактичні суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Безнадійною дебіторською заборгованістю вважається поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником, або за якою минув строк позовної давності. Достовірність існування впевненості в неповерненні дебіторської заборгованості стандартом чітко не визначено. Строк позовної давності встановлюється 261 та 262 статтями Цивільного Кодексу України і складає три роки, що набагато перевищує термін, який є критерієм для віднесення заборгованості до поточної дебіторської заборгованості, термін погашення якої не перевищує дванадцяти місяців [9]. Ця ситуація ускладнює процедуру формування резерву сумнівних боргів та правильного відображення поточної дебіторської заборгованості в балансі, а значить призводить до порушення принципу обачності та до викривлення показників економічного аналізу, які базуються на даних фінансової звітності. Отже, не маючи чіткого механізму визначення

резерву сумнівних боргів, дебіторська заборгованість в повному складі буде входити в підсумок балансу (рядок 280), в чисельник показника поточної ліквідності (рядок 260+270) та в чисельник показника швидкої ліквідності (...+170+...+210), неправомірно завищуючи їх. Автор роботи [10] торкається цієї проблеми, розкриваючи питання розрахунку показників ліквідності підприємства та застерігає від довіри до зростання їх величини при значному вкладі дебіторської заборгованості.

З огляду на необхідність поглиблення розкриття проблеми достовірності показників ліквідності, слід звернути увагу ще на такі рядки балансу як “Інші оборотні активи”, рядок 250, в якому відображається сальдо по рахункам 643 “Податкові зобов’язання”, що спричиняється врегулюванням принципу першої події щодо виникнення податкових зобов’язань по податку на додану вартість, які взагалі не відповідають поняттю активу, тобто не несуть в собі майбутніх економічних вигод. Адже виникнення сум податку на додану вартість в дебеті цих рахунків відбувається в результаті врегулювання принципу першої події, який встановлюється Законом “Про податок на додану вартість” №168 від 03.04.1997 року [11].

Отже, порушення принципу обачності призводить до завищення показників активу балансу, а як наслідок, до втрати довіри до показників економічного аналізу фінансово – господарської діяльності підприємств.

Поняття оцінки активів тісно пов’язане з поняттям собівартості, а в контексті питання, яке запропоновано для розгляду, з поняттям принципу історичної (фактичної) собівартості. Отже, принцип історичної (фактичної) собівартості впливатиме на показники активу балансу, як витрати, понесені підприємством для отримання активу; на показники звіту про фінансові результати, як витрати, понесені підприємством для створення продукції, реалізація якої призвела до отримання доходу; і на нерозподілений прибуток, як витрати, що призвели до отримання його конкретної величини.

В міжнародній практиці визначення собівартості як товарів, так і виробленої продукції здійснюється на базі застосування МСБО 2 “Запаси”, вперше запровадженого в 1975 році під назвою “ Оцінка та подання запасів у контексті системи історичної собівартості” [12]. Стандартом дозволяється здійснювати оцінку запасів при відвантаженні, використовуючи одну з двох систем – постійну або періодичну.

У цьому стандарті, крім визначення систем обліку запасів, яких існує дві: перша – система періодичного обліку, друга – система постійного обліку; крім методів оцінки товарно – матеріальних цінностей при відвантаженні, крім класифікації витрат, спричинених утриманням та рухом запасів, надається методика визначення прямих та накладних витрат. Складнощі які виникають при розподілі накладних витрат, що поділяються на змінні та постійні, в цьому стандарті врегульовуються наданням методики розподілу як змінних так і постійних накладних витрат на одиницю виробленої продукції. Що стосується постійних накладних витрат, то їх розподіл рекомендовано здійснювати, виходячи з нормальної виробничої потужності. Така методика дає можливість, використовуючи положення МСБО 2, класифікувати витрати, розподіляти їх для подальшого калькулювання собівартості продукції, тобто дає можливість достовірно визначити історичну собівартість як товарів, так і виробленої продукції, а також і фінансовий результат від реалізації товарів (продукції, послуг).

Міжнародному стандарту МСБО2 відповідають два Національні Положення (Стандарти) бухгалтерського обліку П(С)БО9 “Запаси” [13] та П(С)БО16 “Витрати” [14]. В додатку №1 до П(С)БО 16 надається Розрахунок розподілу загальновиробничих витрат на базі нормальної потужності. Правда, в П(С)БО 16, на відміну від МСБО 2, не наводяться визначення різних видів потужностей, до яких відноситься:

нормальна потужність – очікуваний середній рівень виробництва, який може бути досягнутий на протязі декількох періодів (3-5 років);

запланована потужність – очікуваний рівень потужності у наступному році;

практична потужність – максимальний рівень виробництва, який може бути досягнуто взагалі;

фактична потужність – рівень виробництва, фактично досягнений.

Розподіл змінних виробничих накладних витрат здійснюється на базі фактичного використання потужності.

База для розподілу постійних накладних витрат є складнішою, оскільки ці витрати прямо не залежать від кількості виробленої продукції. Згідно МСБО2 постійні виробничі накладні витрати слід розподіляти на базі нормальної потужності (дозволяється використовувати і фактичну потужність, якщо рівень нормальної і фактичної потужностей є близькими величинами).

Така ситуація призвела до того, що підприємства, які не відносяться до тих галузей діяльності, для яких вже розроблені методики розподілу витрат, як правило, не використовують рекомендації П(С)БО 16 щодо розподілу постійних накладних витрат на базі нормальної потужності.

Особливо це стосується підприємств, які займаються виробничою діяльністю [15], в тому числі і суб'єктів малого бізнесу. Історично склалось так, що до цієї категорії суб'єктів малого бізнесу потрапили підприємства, які свого часу утворились в результаті розділення підприємств, які володіли високими технологіями. Наприклад, така участь більшості підприємств воєнно-промислового комплексу. Перенесення високих технологій на терени малого підприємництва, призвело до втрати методології калькулювання собівартості цієї продукції. Цьому процесу, як видається на наш погляд, служать і спрощена системи обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, які до того ж ще мають і особливий вид формату Звіту про фінансові результати, який в міжнародній практиці

називається “Звіт про прибутки і збитки” з по-елементним відображенням витрат [7].

Вид форми Звіту про прибутки та збитки не встановлюється міжнародними стандартами, тобто, не існує окремого стандарту, в якому було б передбачено форму цього звіту, але з огляду на вимоги до переліку статей, які мають бути відображені в цьому звіті, відпрацьовано два формати звітності. Доцільність використання одного з цих форматів є рішенням самого підприємства. Тобто, підприємство самостійно встановлює формат Звіту про прибутки і збитки, або з по-елементним відображенням витрат, або з відображенням витрат на функціональній основі.

З огляду на системи обліку, запропоновані МСБО 2 “Запаси”, система періодичного обліку запасів знаходиться у більшій відповідності зі Звітом про прибутки та збитки з по-елементним відображенням витрат. І, навпаки, система постійного обліку запасів, знаходиться у більшій відповідності з форматом Звіту про прибутки і збитки з функціональним розподілом витрат.

Національні П(С)БО, а саме, П(С)БО9 станом на 01.01.2003 року, не передбачають періодичну систему обліку запасів, хоча саме ця система являє собою більш формальний, тобто спрощений підхід до їх обліку. І, навпаки, П(С)БО 25 [16] в статті 44 передбачає визначення вартості залишку незавершеного виробництва та готової продукції визначати за методом, який нагадує метод періодичного обліку запасів та застосовується в міжнародній практиці для формування Звіту про прибутки та збитки на основі елементів витрат, та характерна для так званої “континентальної системи” обліку.

Не дивлячись на те, що Законом “Про державну підтримку малого підприємництва” [17] передбачено використання загальної або спрощеної форми обліку за вибором підприємства, малі підприємства, які підпадають під визначення суб'єкта малого підприємництва, обирають для себе спрощену форму обліку та звітності [18]. Таким чином вони втрачають свої можливості в

ефективному управлінні виробництвом, а використовуючи спрощену форму звітності з по-елементним відображенням витрат в Звіті про фінансові результати, і в управлінні функціями витрат.

Але для деяких категорій підприємств, наприклад підприємств, що займаються торгівлею, або наданням послуг, тобто тієї категорії підприємств, що мають справу виключно з кінцевим споживачем [18] спрощена система обліку та звітності є найбільш прийнятною і не призводить до погіршення якості облікового процесу та показників фінансової звітності для здійснення подальшого аналізу для прийняття управлінських рішень. Саме для таких підприємств, на наш погляд, було б доцільно вести систему періодичного обліку запасів, що знаходиться у більшій відповідності зі Звітом про фінансові результати.

Отже, порушення встановлених принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, призводить до погіршення якості фінансової звітності, появи похибок в показниках економічного аналізу, а в результаті, до втрати довіри зацікавлених користувачів та інвесторів.

Порушення принципу обачності призводить до завищення підсумку балансу, завищення показників статей активу балансу, завищення показників коефіцієнтів ліквідності, а як наслідок, до втрати довіри до показників економічного аналізу фінансово – господарської діяльності підприємств.

Порушення принципу історичної (фактичної) собівартості призводить до втрати інформації про собівартість продукції, а значить і управління собівартістю, для підприємств, діяльність яких пов'язана з виробництвом продукції.

Застосування спрощеної системи обліку та звітності суб'єктами малого підприємництва, що відносяться до виробничої сфери, призводить до погіршення якості фінансової звітності таких підприємств.

Спрощена форма обліку та звітності з по-елементним відображенням витрат не погіршує отримуваної інформації про

діяльність підприємства через порушення принципу історичної (фактичної) собівартості для малих підприємств, що займаються торгівлею або наданням послуг.

Висновки, зроблені в результаті проведених досліджень, носять якісний характер і потребують подальшого поглибленого вивчення для надання конкретних рекомендацій для уникнення наслідків порушення принципів бухгалтерського обліку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сопко В. Предметна сутність бухгалтерського обліку. ж. “Бухгалтерський облік і аудит”, № 7, 1995.

2. Введение в бухгалтерское дело. Учебное пособие. Перевод с английского О.Т. Марьяновича. Под редакцией д.е.н. М.А. Гольцберга, к.е.н. Л.М. Хасан-Бек. Москва “Бином”, – 1994. – С. 23.

3. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, № 996 від 16 липня 1999 р.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”. Затверджено наказом міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 21 червня 1999 р. за № 391/3684.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”. Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 №92. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 р. за № 288/4509.

6. Бухгалтерський аналіз. Переклад з англійської під ред. С.М. Тимаченко. – Київ; – ВНУ. 1993.

7. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами. Київ. Екаунтінг. 2000.

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”. Газета “Все про бухгалтерський облік”, № 14 (802) 13 лютого 2003 р.

9. Цивільний кодекс України, № 435 від 16 січня 2003 р.

10. *Островська Ольга*. Оцінка фінансового стану підприємств в умовах стандартизації фінансової звітності. ж. "Бухгалтерський облік і аудит", № 2, 2003.

11. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємства", № 283 від 03.04.1997 року.

12. *Голов С.Ф., Костюченко В.М.* Облік за міжнародними стандартами. Київ. Екаунтінг. 2002.

13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси". Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 246. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 р. за № 751/4044.

14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. Зареєстровано Міністерством юстиції України від 19 січня 2000 р. за № 27/4248.

15. *Бородкін О.* "Про формування собівартості продукції за ринкових умов". ж. "Бухгалтерський облік і аудит", № 3, 2002.

16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" Затверджено Міністерством фінансів України від 25.02.2000 № 38. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 березня 2000 за № 161/4382.

17. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" № 2063 від 19.10.2000 р.

18. *Мале підприємництво в Україні: процес розвитку.* – Київ, 2001.

МАЗІНА Олександра Іванівна – старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Державної академії статистики, обліку та аудиту.